

II. YERYÜZÜNDEKİ DİLLER

Yeryüzündeki Dillerin Sınıflandırılması

Dünya üzerinde konuşulan diller, genellikle iki bakımdan sınıflandırılmaktadır:

1. Köken (akrabalık) bakımından

2. Yapı (morfoloji) bakımından

1. Köken (akrabalık) bakımından diller: Köken bakımından yapılan sınıflandırmada, bilinmeyen devirlerde aynı dile bağlanan bir köken akrabalığı söz konusudur. Köken akrabalığı ses yapısı (fonologie), şekil yapısı (morphologie), cümle yapısı (syntax) ve köken bilgisi (etimologie) bakımlarından birbirlerine olan yakınlıkları sonunda beliren bağlılıklardır. Bu akrabalıkta sözcük hazinesindeki benzerlikler de önemlidir. Aynı kökenden gelen diller, belirli dil ailelerini oluşturmuşlardır. Hint-Avrupa, Hami-Sami, Fin Ugor, Ural / Altay, Çin-Tibet ve Bantu dil aileleri aynı kökenden gelen dil topluluklarıdır.

Geniş dil aileleri de kendi içlerinde yeniden kollara ayrılmışlardır. Hint-Avrupa ailesinin Hint-İran, Baltık-İslav, Germen-İtalik, Kelt, Yunan-Arnavut dalları gibi. Her kolun birtakım alt kollara ayrıldığı da görülür. İtalik kolundan Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Rumencenin yer alması gibi.

Dil ailesi terimi ile köken akrabalığı ortaya çıkmaktadır; ancak, bu bağ akraba dilleri konuşan ulusların aynı soydan geldikleri anlamını taşımaz. Aynı soydan gelen ve dilleri akraba olan diller olduğu gibi, aynı soydan gelmedikleri halde aralarında kültür ilişkisi ile birbirine bağlı olan diller de vardır. Hint-Avrupa dil ailesi içinde yer alan diller arasında soy bağı olmadığı halde, birçok ulus tarafından konuşulmaktadır. Bu diller, yalnızca ortak bir ana dile dayanan, birbirinden türemiş; fakat zaman içinde değişip başkalaşmış olan dillerdir. Fransız ve Roman dillerinin Latince'den türemiş olmaları gibi.

I. Hint-Avrupa Dilleri Ailesi:

Macarca ve Fince dışındaki bütün Avrupa dilleri ve Asya dillerinden Farsça ve Hindistan'da konuşulan birçok dil bu grup içinde yer alır. Hint-Avrupa dil ailesi içindeki diller şöyle sıralanabilir:

a) **Cermen dilleri** : Almanca, Felemenkce, İngilizce, Hollandaca, İsveççe, Danca, Norveççe, İzlandaca

b) **Roman dilleri** : Bu grubun ana dili Latince'dir. Bugün yaşayan kolları Fransızca, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca, Rumence.

c) **Slav dilleri** : Rusça, Bulgarca, Sırpça, Lehçe (Polonyaca), Çekçe, Slovakça, Makedonca, Boşnakça, Pomakça.

d) **Kelt Dilleri** : İrlandaca, İskoçça, Galce.

e) **Baltık Dilleri** : Litvanca, Letonca.

f) **Hint-İran Dilleri:**

-**Hint Dilleri** : Hintçe, Urduca, Sanskritçe, Nepalce, Seylanca, Çingene dilleri.

-**İran Dilleri** : Farsça, Avestçe, Kürtçe, Zazaca, Tacikçe, Soğdca, Osetçe.

g) **Diğer diller** : Yunanca, Arnavutça, Ermenice, Eski Anadolu dilleri (Hititçe gibi ölü diller).

II. Sami Dilleri Ailesi:

Akatça, Aramca, İbranice, Arapça ile Libya-Berberî dilleri bu dil ailesinde yer almaktadır. Akatça ölü bir dildir.

III. Bantu Dil Ailesi:

Orta ve Güney Afrika’da konuşulan diller, bu dil ailesi içinde yer almaktadır.

IV. Çin-Tibet Dil Ailesi

Çin ve Tibet dilleri bu aile içinde yer almaktadır.

V. Ural-Altay Dil Ailesi

Bu dil ailesi, “Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri” bölümünde ele alınacaktır.

VI. Kafkas Dilleri

Kuzey ve Güney Kafkasya’da konuşulan Abazaca, Çeçence, İnguşça, Gürcüce, Avarca, Lazca, Çerkesçe gibi dilleri kapsar.

2. Yapı (morfolojik) bakımından diller: Yapı bakımından dünya dilleri, dil grupları oluştururlar. Bu dil grupları üç gruba ayrılmıştır:

I. Tek Heceli Diller (yalınlayan diller, ayrımlı diller)

Tipik örnekleri Çince ve Tibetçedir. Vietnam dili, bazı Himalaya ve Afrika dilleri ile Endonezya dilleri de bu gruba girer.

Bu gruptaki dillerin başlıca özelliği, tek heceden oluşan sözcüklerin ek almaması ve çekime girmemesidir. Hiçbir değişikliğe uğramadan kalan sözcükler cümle içinde yer değiştirmek ve başka sözcükler ile yan yana bulunmak suretiyle anlam farkı yaratır. Çince olduğu gibi bu dillerde vurgu ve tonlama da önemlidir. Birçok kavramın anlatımı için sözcük birleşimlerinden de yararlanılmıştır.

II. Eklemeli Diller (Bağlantılı Diller)

Bu dillerde, hiç değişmeden sabit kalan tek veya çok heceli kökler ile bunlara eklenen çeşitli ekler vardır. Sözcük köklerinin başına ya da sonuna eklenen ekler anlam ve görev değişikliği yaparlar. Köklere, sözcükler arasında geçici görev yüklemek üzere getirilen ekler çekim ekleridir: okul-a gitmek, yol-dan gelmek, can-ı sık-ı-l-ı-yor gibi. Köklere sürekli görevler yüklemek üzere eklenen ekler ise, yeni sözcükler türeten yapım ekleridir. Göz kökünden göz-lük, göz-cü isimlerinin, göz-le-mek, göz-le-t-tir-mek eylemlerinin türetilmesi gibi. Türk dili bu grubun en karakteristik örneğidir. Türkçede ön ekleme yoktur. Ek sona geldiği için Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Türkçe dışında bu grupta Moğolca, Mançuca, Tunguzca gibi Altay dilleri ile Fince, Macarca ve Samoyetçe gibi Ural dilleri yer almaktadır. Japonca ve bazı Afrika, Asya dilleri de, küçük ayrılıklar olsa da, bu grupta yer almaktadır.

III. Çekimli Diller (bükümlü diller)

Çekimli dillerde de tek ve çok heceli kökler ve birtakım ekler vardır. Yeni sözcük yaparken ve çekim sırasında sözcük köklerindeki ünlüler değişir. Böylece köklerde bir iç kırılma oluşur. Aynı durum sözcüklerin çokluk biçimlerinde de görülür. Bazı çekimli dillerde kök ünlüleri değiştiği halde, sözcük kökü ile türetilen yeni sözcük arasındaki ilgiyi gösteren bir bağ vardır. Sözcük kökündeki ünsüzlerden oluşan asıl sesler yeni sözcükte de korunmuştur. Değişiklik ünlülerdedir. Sami dilleri bu grupta yer alır. En tipik örneği ise Arapçadır.

Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Türkçe, Ural-Altay dil ailesinin Altay kolunda yer alır. Adını Ural ve Altay dağlarından alarak iki ana kol oluşturan bu ailedeki diller, köken akrabalığından çok, yapı benzerliğine dayanan bir nitelik taşırlar. Bu benzerlikler, her iki kolun da eklemeli birer dil olması, birer ünlü uyumu sistemine sahip olmaları, ses bilgisi, sözcük türetme yolları ve cümle yapıları bakımından yakınlıklar taşımaları gibi noktalarda toplanabilir.

Ural-Altay dil ailesi, Ural ve Altay olmak üzere iki büyük kol halinde gelişmiştir.

Geniş bir alana yayılan Türklerin konuşmalarında da bölgelere göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu konuşma farklılıkları lehçe, şive ve ağızları ortaya çıkarmıştır.

Lehçe: Bir dilin tarih içinde gelişirken bilinmeyen eski zamanlarında ayrılmış ve yeni bir dil olma yolunda gelişme gösteren kollarıdır. Lehçelerde ses, şekil ve sözcük farklılıkları görülür. Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça olmak üzere iki lehçesi vardır. Çuvaşça ve Yakutça yüzyıllar boyunca konuşma dili olarak kullanılmış, ancak XIX. ve XX. yüzyıllarda yazı dili haline gelmiştir. Her iki lehçede de Kiril alfabesi kullanılmaktadır. Yakutlar Sibiry'a'da Yakutistan Muhtar Cumhuriyeti'nde yaşamaktadırlar. Çuvaşlar ise İdil (Volga) ırmağı boyunca yaşamaktadırlar. Esas kitle Çuvaşistan Muhtar Cumhuriyeti'ndedir.

Yakut Lehçesi Örneği:

Ös hohoonoro (Atasözleri)

- Cebinneeh timir üleğe külümüdüür. (Paslı demir işte parıldar.)
 - Siri kün sırdatar, kihini-üöreh. (Dünyayı güneş, kişiyi bilgi aydınlatır.)
- (M. Fatih Kirişçioglu, **Saha (Yakut) Türkçesi Grameri**, TDK, Ankara, 1994.)

Çuvaş Lehçesi Örneği:

Silpi Yalinçe	Silpi Köyünde
Puş uyihin visinçe	Mart ayının sonunda
Hivel pirhi ııtsa	Güneş bahtı ısıtarak
Silpi Çıvaş yalinçe	Silpi, Çuvaş köyünde
Yur irilçi vaskasa	Kar eridi çabucak

(Fuat Bozkurt, Türklerin Dili, Kültür Bakanlığı, Ankara 2002)

Şive: Bir dilden, günümüze göre daha yakın zamanlarda ayrılan ve birbirleri ile kolayca anlaşabilen koludur. Şivelerde hem şekil hem ses farklılıkları görülür. Bugün Doğu ve Batı Oğuzcasının oluşturduğu Türkçe, Oğuzca, Özbekçe, Kırgızca, Kazakça, Çağatayca, Kıpçakça, Tatarca, Türkmençe vb. Türkçenin şiveleridir.

Şive örnekleri:

Türkiye Türkçesi: Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.

Kırım : Kızım sanga aytaman, kelinim sen dingle.

Azerbaycan : Gızım sene deyirem, gelinim sen eşit.

Türkmen : Gızım sanga aydayıng, gelnim sen düş.

Karaçay : Kızım sana aytem, kelinim sen eşit.

Balkanlar : Kızım sanga aytama, kelinim sen eşit.

Ağız: Bir dilin şive içinde kalan, en yeni zamanda ayrılmış kollarıdır. Ağızlarda yalnız ses farklılığı görülür. Türkiye Türkçesinde birçok ağız vardır; Karadeniz ağızı, Trakya ağızı, Konya ağızı, Kütahya ağızı, İstanbul ağızı v.b. Bunlardaki ses farkları şu örneklerle benzer: Koyun-goyun, geliyom-geliyorum-gelirem, yüksek- yünsek gibi.

XIII. yüzyıla kadar Türkçenin tek bir yazı dili vardır. XIII. yüzyılda yazı dili Kuzeydoğu ve Batı olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Rus ve Çin istilasından sonra, XIX. yüzyılda, Batı kolu içinde Azeri; Kuzeydoğu kolu içinde Kazan Türkçeleri ayrı yazı dili haline gelmeye başlamış, 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra ise başlıca Türk ağızları ayrı birer yazı dili haline gelmiştir.

2. ve 3. hafta YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Buran, Ahmet; Alkaya, Ercan, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001

Bozkurt, Fuat, **Türklerin Dili**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.

Çotuksöken, Yusuf, **Uygulamalı Türk Dili**, Papatya Yayınları, İstanbul, 2005.

Ergin, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1985.

Göğüs, B., **Sözlü Yazılı Anlatım**, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1991.

Kirişcioğlu, M. Fatih, **Saha (Yakut) Türkçesi Grameri**, TDK, Ankara, 1994.

Korkmaz, Z., **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Korkmaz, Z.; Akalın, M.; Ercilasun, A. B.; vd., **Yüksek Öğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1995.

